

Från folkdans till allmogesmycken

Text: YLVA BROSTRÖM Foto: SVEN-ERIC SJÖSTRÖM

Bestämt är det först som sist bäst med ett litet varningens ord. Skaffar man sig en hobby så är risken ganska allvarlig för att man sedan blir insnärjd i det ena fritidsintresset efter det andra. Det kan gå så långt att man glömmer att sätta på TV:n, slutar röka eller gör andra revolutionerande förändringar i de gamla kära vanorna. Å andra sidan har man förstas roligt nästan jämt. Det försäkras på ett mycket övertygande sätt fröken Britta Ericson, som började med att dansa folkdanser en sommar. Nu forskar hon i folkdräkter och samlar allmogesmycken. Som sista gren på samma hobbyträd sitter hon en kväll i veckan i en silversmidesverkstad och gör-det-själv, alltså nya smycken efter gamla förebilder.

En Britta Ericson i Österdöskersdräkten, som hon själv sytt och vävat från början till slut efter förebild på Nordiska museet. Lägga märke till de vackra broderierna på förklädet.

Hemma i 2-rummaren på Söder i Stockholm brinner kolelden i kökspisen. Det är kient med s.k. moderna bekvämligheter. Men det finns annat. Hemtrevnad och utrymme för bl.a. bondmorans och doktorshattens, träffande smeknamn på gamla vackra kopparring, som berättar barndoms- och samlarminnen från köksväggarna.

Oanfränt gammal stockholmsmiljö utan rivningsår tittar in genom fönstret. Uret i tvätornade Högalidskyrkan tjänar som vardagsrumsklocka, så nära är den. En bit av Söders berg, barndomens lekberg och en gammal 1700-talsgul malmgård finns där också, atmosfärskapande, inspirerande, särskilt för den som upptäckt tjusningen med utflykter i gammal kultur. Och det har blonda Britta på Brännkyrkogatan. Hon är vitblusfräsch, effektiv drömsekreterare till vardags, men förvandlas lunchtid inte sällan till Sherlock Holmes med siktet inställt på maljor och halslås, stolpknappar och säljor. Tycker någon att det är konstiga ord vi använder? Följ då med på en djupdykning ned i fröken Brittas askar och kartonger, så förklarar hon närmare.

Allmogens ädelsten

Förresten är det synd att hon inte som hon säger fallit för frestelsen att ordna ett skrytskåp med den vackra samlingen exponerad på sammetsbädd bakom glas och belyst i god museistil. För det tål verkligen att visas detta kvinnopynt från 1700- och 1800-talet, mest i silver, men också enklare material och där

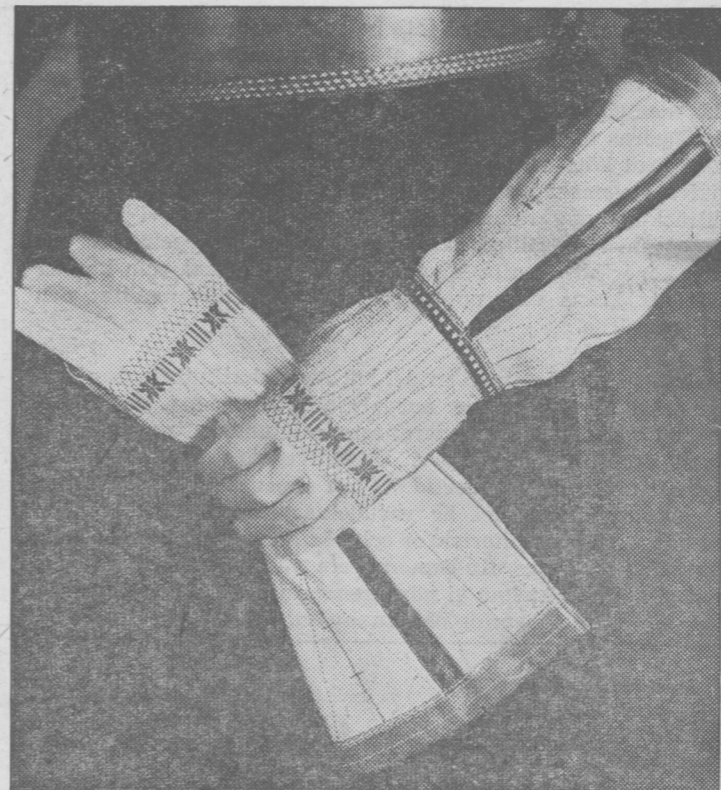
färgat i glas ersätter rikemans ädelstenar.

Plommonstor knapp

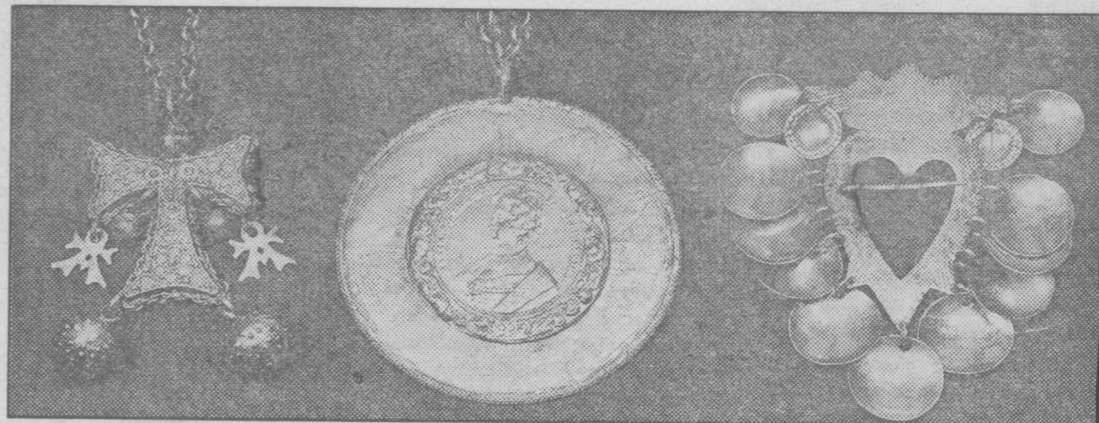
Maljorna syddes fast på livstyckena och så snördes plagget igen mellan dessa silverprydnader, som kunde ha form av ett änglahuvud eller petfint filligransarbete. Nästan lika fina var knapparna man använde i sina hembygdadräkter, men lustigast av alla är kragknappen som hette stolpknapp och användes lika mycket av kvinnor som av män att hålla igen

halslinningen. Stor som ett plommon kunde kragknappen vara och mycket dekorativ och synnerligen elegant utformad. (Moderna herrar har då ingen fantasi. Varför inte sätta litet piiff på nylonskjortan med en stilig kragknapp i halsen!)

Det fina med många allmogehalsband från slutet av 1700-talet satt i låset. Kedjan var ofta på nutida vis fierradig och pyntad med kulor. Men låset skulle sitta mitt fram i halsgropen och vara en stor silverplatta.

En finklädd allmogedam från slutet av 1700-talet var inte färdigklädd i brådrasket. En av de många detaljerna som skulle vara fint broderade var vantarna med hög krage, men utan tumme.

Några skånska allmogesmycken, varav Striglakorset längst t.v. räknades som bondkvinnornas förnämsta prydnad.

Att ha en hobby (1)

Om hobbies, av de mest skiftande slag, börjar vi i det här numret en ny och rolig serie.

När 1770-talets unga allmogekvinnor var färdigklädd för kyrkbesöket hade hon finblusen med spetsprydd broderad manschett på sig och handen som håller om psalmboken var prydd med silverring, som skramlade av små öglor.

- en ovanlig hobby

Så här stort dimensionerade och så här vackert arbetade var kragknapparna i gamla tider.

Klenoden i fröken Ericsons smyckesamling är den här vackra brudkronan i förgylld mässing med "ädelstenar" av blått flussglas, gjord i Blekinge i slutet på 1700-talet.

Broderat läderbälte och broderat liv på gul damast hör till grannlåttsdräkten. Färger och mönster är utsökta (nedan).

Jagar i butik

Alldeles ovanligt förtjusande är halslaset från Ystad med röda och gröna stenar i hjärtmönster och hade man inte flussglas kunde man sätta rött tyg under glaset till "ädelsten". Skåne, det rika, är en fyndgruva för en samlare av allmogesmycken. Det var där allmogem hade råd att köpa, så då etablerade sig gärna silversmederna. Men de skånska allmogesmyckena har förstas spritt sig över landet och hittas lika ofta i en butik i Gamla stan i Stockholm som i lokala antikbodrar.

För det är en sak som fröken Ericson håller styvt på. Hon jagar sina smycken enbart i butiker. Hon anser att man absolut inte skall beröva en bygd deras allmogeföremål. Bara sådana som är ute i allmänna marknaden anser hon vara tillåtna att samla.

Hon är stolt och glad över det tunga, pampiga Striglakorsket, den skånska allmogekvinnans förnämsta smycke, hon har västsvenska tunna öronringar av silver, många av den typ som ansågs bota sjukdomar. Där finns i hennes samling Ellakors, platta silverslantar, ingraverade med JHS (Jesus Herrens Son) hjälp! Men med Ellakorsen är det betydligt mer hedendom än kristen tro. De bars närmast kroppen som bot mot sjukdom. Förfelade de sin verkan hade någon länk i tillverkningskedjan fuskats bort. Ellakorsket skulle vara gjort av smeden i byn, av silver tigt från sju olika personer och litet malm från en kyrkklocka och så skulle det ligga på kyrkaltaret tre söndagar.

— Det är gott om historier om och kring de olika smyckena, säger fröken Ericson. De ger samlandet en extra krydda.

Hon har också lärt sig att med hjälp av stämpliar och graveringar datumbestämma sina smycken, samtliga noga bokförda i kortregister.

Inga armband

Allmogekvinnorna prydde gärna sina skor med spännen, det gjorde deras män också förresten, de hade hårprydnader och tunga metallbälten kring midjan. Men armband tycks inte ha förekommit och ringar var heller inte så vanliga. Fröken Ericson har kommit över en del, samtliga kraftiga, rustika saker som verkligen syns, precis den typ våra unga konsthantverkare idag tillverkar. Och fröken Ericson själv.

Smyckefebern har gripit henne så till den grad att hon går på hobbykurs. Att pröva på själv har ökat respekten för gamla tiders smyckekonstnärer. Det var många gånger otroligt vad de kunde åstadkomma utan de teknikens hjälpmedel som finns i dag.

Forts. på sid. 41:

FRÅN FOLKDANS

FRÅN FOLKDANS

Forts. från sid. 5

Vi har visst glömt berätta om kronan i samlingen? Ja, just en brudkrona i förgylld mässing med stenar av blått flussglas, troligen sent 1700-tal och ursprungsort Blekinge. Det ögonblick hon fick se den i en antiktbod och alla de gånger hon tittade på den innan hon vågade fråga om priset och ögonblicket hon hörde att det faktiskt var överkomligt — ja, det hör till de oförglömliga glädjestunderna, enbart förunnade helhjärtade hobbyister.

Spännande äventyr

Allmogesvärmeriet är väl litet arftligt — mässingssnudson med årtalet 1697 är med rätta en familjestolthet — men inriktningen är högst personlig. Visst var det roligt att dansa folkdanser, tycker fröken Ericson, men ändå roligare var den dräktkurs som blev upptakten dels till studier i folkdräkthistoria, dels till det spännande äventyret att själv tillverka en folkdräkt så autentisk som möjligt.

Hon bestämde sig för österåkersdräkten, släkt med den mera kända från Vingåker, men inte så vanlig.

Rött tyg raritet

Förresten kan hon berätta att folkdräkterna upphörde som vardagsklädsel kring 1850, att de autentiska dräkter som finns bevarade numera är högtidsdräkterna, att folkdräkterna faktiskt följde modet och förändrades under tidernas lopp. Hon lär oss att gult är en mycket vanlig folkdräktsfärg, därför att den gula färgen fick man bl.a. från björklöv. Rött däremot finns bara i de finaste dräkterna, grannlätsdräkten. Rött gick inte att få från växterna utan måste köpas dyrt. Så det hände, att när flera arvingar fanns till en röd kjol så delades den i lika många bitar. Så eftertraktat var rött kjoltyg.

Rött kjoltyg är det i fröken Brittias egenhändig bit för bit sydda dräkt. På Nordiska museet har hon ritat av broderiet till det gula livet. Som är möbeldamast. Broderiet är från 1700-talet. Man ser det därför att plattsöm och stjälkstygn förekommer, men inte kedjesöm, som är en modernare broderiuppfinring. Förklädet är blått — hon reste runt i landet för att hitta rask, det chintzblanka ylletyg som det skulle vara, men fann inget. Den svarta

1°-Jeurtreea

bindtröjan har hon sytt **ar** sin fars gamla bröllopsfrack. Handklädet — som satt vid skärpet och användes att linda in psalmbok i — är broderat liksom bandet som pryder förklädet. Av rött läder är bältet, broderat även det. Det kostade många hål i fingrarna. Från bältet hänger pungtrossen, röda lädersnodder i vars ända finns nålhuset för knappnålar, kniv, gaffel och sked. Handpinnade strumpeband hör till dresen, där det bara fattas en enda sak: silverbältet.

Ny dräkt i tur

Arbetsamt var det att göra den här dräkten, men så roligt att fröken Ericson startat på nästa dräkt, också den från österåker, men ett pinnhål enklare. Allt bara för nöjes skull, för att det är så roligt att forska efter broderimönster, att försöka hitta rätta tyger i rätta färger och rätta smycken

Man undrar om ätta ändå inte är en dyr eller rentav ruinerande hobby. Men man får till svar att det kostar pengar också att ha TV och att röka. Fröken Ericson har valt den här hobbyn i stället. Värre än så var det inte med det ekonomiska.

